

SEBASTIANA CONSOLO LANGHER, *Contributo alla storia della antica moneta bronzea in Sicilia*, Milano [1964], publicat sub îngrijirea Universității din Messina, de Editura Guiffre. 406 + XI p., CLX planșe și A — Z, AA — AF planșe colorate.

Sub acest titlu care exclude pretenția exhaustivității, autoarea prezintă pe baza unui studiu competent un mare număr de monede, analizând în chip critic izvoarele literare și raportându-le permanent la rezultatele obținute în ultimele decenii prin cercetările arheologice în lămurirea multiplelor probleme din storia frământată a Siciliei antice.

Cum se relevă în introducere, datele numismatice au o deosebită însemnătate pentru elucidarea raporturilor dintre diferitele populații ale insulei, pentru istoria colonizării și reconstituirea vieții economice și social-politice.

Prin coroborarea izvoarelor literare și arheologice cu cele numismatice, autoarea dezbate mai amănunțit sau mai sumar în corpul lucrării problemele ridicate sub forma de întrebare în partea introductivă: „Cum se conturează pe plan economic raportul dintre elementul grec și cel indigen? Care a fost gena bimetalismului? Care e rațiunea manifestării diferite a fenomenelor în aria occidentală și în cea orientală? Ce semnificație are substituirea neașteptată a unor emisiuni monetare convenționale prin emisiuni cu valoare reală... în Sicilia orientală și cum se încadrează în istoria ei politică și economică? Care e semnificația efemerei emiteri de monede siciliene (Sikulia) și cum se integrează în succesiunea raporturilor cu orașele grecești? De ce nu există în aria sicană emisiune monetară autonomă indigenă? Ce motive au deter-

minat fenomenul unei emisiuni reale în bronz în zona greacă occidentală în secolul al VI-lea? Care este dezvoltarea istorică a emisiunilor de bronz din Sicilia și în ce limite poate fi încadrată?” (p. X).

Tentativa de a clarifica semnificația dezvoltării istorice a monedei de bronz din Sicilia echivalează, după părerea autoarei, cu tentativa de a trasa, pe baza cercetărilor arheologice și numismatice, și pe baza rezultatelor obținute de critica izvoarelor literare, tabloul vieții insulei în antichitate (p. XI).

Prima parte a lucrării, *Evoluția istorică a monedei de bronz în Sicilia antică*, e împărțită în patru capitole, ale căror subtitluri dau o imagine bine conturată a problematicii, concordante cu întrebările ridicate în introducere.

Capitolul I. *Sistemul monetar Siciliot și problema colonizării grecești în Occident.*

1. *Problema sistemului monetar calcedonian și caracterul expansiunii eubeice.* 2. *Sistemul ponderal eubeic în sistemul monetar al coloniilor doric în Sicilia și din aria creto-miceniandă.*

Capitolul al II-lea. *Sistemul indigen al litrei. Emisiunile monetare de bronz în istoria Siciliei occidentale și în Lipare până la invazia cartagineză.*

1. *Instituirea bimetalismului și problema grecizării Siciliei în secolele VIII—VI î.e.n.* 2. *Emisiunile monetare de bronz în istoria cetăților grecești din Sicilia sud-vestică (Akragas*

și *Selinous*). 3. *Zona elino-punică (a) Egesta; (b) Motye*. 4. *Caracterile emisiunilor de bronz din Himera și Lipara (precum și istoria emisiunilor monetare din Lipara în a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n.)*.

Capitolul al III-lea. *Emisiunile monetare de bronz în istoria Syracusei și a Siciliei Orientale de la îndlăturarea lui Thresybolus pînă la invazia cartagineză*.

1. *Problema cronologiei și a interpretării primelor emisiuni de bronz siracuzane*. 2. *Evenimentele politice din Syracuse de la 466 pînă la conflictul cu Douketios*. 3. *Expansiunea Syracusei și a orașelor caladice în teritoriile indigenilor între secolele VII și V*. 4. *Preluarea planurilor de hegemonie în Syracuse*. 5. *Sicilii, iontenii și doricii în timpul primei intervenții aleniene în Sicilia*. 6. *Congresul de la Gela*. 7. *Evenimentele dintre 423 și 416*. 8. *Monedele emise de sicili*. 9. *Emisiunile de bronz în Gela, Komarina și în orașele chalcidice*.

Capitolul al IV-lea. *De la Dionysos la Timoleon*.

1. *Reforma monetară a lui Dionysos*. 2. *Emisiunile monetare autonome din perioada dintre Dionysos al II-lea și Timoleon*. 3. *Symachia timoleoneana și documentarea numismatică*. 4. *Alitudinea politică a lui Timoleon după victoria de la Krimisos și poziția symachioii-lor*. *Caracterile tipologice ale noilor emisiuni*.

Printr-o tratare sistematică într-un stil sobru și concis, S.C.L. a reușit să prezinte clar complexul evenimentelor istorice care a determinat emiterea diferitelor serii de monede siciliote și să releve raportul dintre diferitele tipuri și sisteme metrologice. În centrul atenției se mențin permanent problemele cronologiei, care sînt de fapt problemele capitale ale numismaticii, menținîndu-se însă proporția corespunzătoare în ceea ce privește interpretarea tipurilor și semnificația lor istorică.

Maniera de dezbateră a multiplexelor probleme ale istoriei Siciliei din secolul al VII-lea î.e.n. pînă la Timoleon, cu unele incursiuni în perioada anterioară pentru a asigura o prezentare cât mai amplă a evoluției economice și politice a insulei pe baza unei

bogate documentări, analiza critică a izvoarelor și a literaturii, concluziile interesante vădesc aportul lucrării și o fac utilă și pentru cei care lucrează în alte domenii ale istoriei și ale științelor auxiliare, oferind informații demne de reținut pentru studierea problemelor legate de emisiunile de bronz, care după părerea lui W. Giesecke și E. Boehringer constituie una dintre laturile cele mai obscure ale numismaticii siciliene. Deși de atunci — după cum se poate constata chiar din indicațiile bibliografice date de S.C.L. — s-au publicat numeroase studii, problema monedelor de bronz emise în Sicilia continuă să fie în atenția cercetătorilor, în rîndul cărora se înscrie și această lucrare de vastă erudiție.

În partea a II-a, *Seriile monetare*, sînt descrise piesele de bronz (păstrate într-o colecție particulară din Messina), emisiuni ale orașelor: Aetna, Agrigentum, Phintias, Agyrium, Kamarina, Catania, Centuripae, Cephaledium, Eryx, Gela, Haelaesa, Himera, Leontini, Lilybaeum, Menaenum, Messana, Morgantina, Naxos, Panormus, Segesta, Selinus, Solus, Syracuse, Tauromenium Tyndaris, Hispani, Lipara și emisiunile siciliene cu caractere punice. Această parte a lucrării furnizează informații complete cu privire la evoluția stilistică, tehnologică și metrologică a monedei de bronz din Sicilia antică, studiului tiparelor folosite pentru emiterea lor.

Descrierea amănunțită a aversului și a reversului, indicarea greutateii, a diametrului, a poziției rv. față de av., precizările privind starea de conservare și tehnica emiterii, fac posibilă utilizarea acestor emisiuni în diversele studii monografice, care fiind păstrate într-o colecție particulară ar fi rămas necunoscute specialiștilor.

Autoarea nu se rezumă la o simplă descriere meticuloasă, exactă a pieselor, ci urmărește îndeaproape problemele numismatico-istorice pe care le ridică sau le-a ridicat în trecut unele dintre piese. Sînt expuse păreriile specialiștilor cu privire la piesa respectivă, combătîndu-se tezele care nu rezistă documentării actuale și subliniindu-se cele juste, autoarea exprimîndu-și întotdeauna punctul de

vedere personal la care a ajuns pe baza studiului istorico-stilistic al monedelor de bronz. Multe din acestea fiind expuse deja în prima parte a cărții, se fac numeroase trimiteri, de aceea — cum e de așteptat — observațiile critice sînt mai ample în părțile care se ocupă cu emisiunile de după Timoleon, la care se oprește partea I, deoarece, după părerea autoarei, „pentru problemele monetare care se desprind de la Agathokles pînă la instaurarea dominației romane vor fi suficiente sintezele oferite în variatele comentarii din partea a II-a” (p. 203).

Studierea, descrierea și întocmirea planșelor pentru 936 piese de bronz, însoțite de note critice, bazate pe o literatură foarte bogată, constituie unul din meritele lucrării.

Inserarea unor reproducții mărite în culori a unora dintre piesele studiate este un procedeu ingenios, deoarece prin ele frumusețea

clasică a stilului elegant al monedelor iese mai mult în evidență, reflectînd talentul și arta meșterilor care au lucrat la gravarea stanșelor.

Precizările privind genealogia fiecărui tip în parte, prototipurile folosite și influențele stilistico-iconografice denotă o vastă erudiție și o cunoaștere a emisiunilor contemporane celor siciliote.

Multe din problemele discutate altî în partea I, cit și în partea a II-a a *Contributo alla storia della antica moneta bronzea in Sicilia*, sînt valabile, *mutatis mutandis*, și pentru alte zone ale lumii antice, așa încît excelentul tratat-„monografie” al S.C.L. clștigă într-o anumită măsură valoare de model pentru toți care se ocupă de numismatica antică.

Iudita Winkler

